

Васильців Т.Г.,

доктор економічних наук,
заступник директора Регіонального філіалу
Національного інституту
стратегічних досліджень у м. Львові

Лупак Р.Л.,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
економіки підприємства
Львівської комерційної академії

Юрків Н.Я.,

кандидат економічних наук, доцент,
заслужений економіст України,
завідувач відділу бюджетних видатків
соціальної сфери та економічного розвитку
Науково-дослідного фінансового інституту
ДННУ “Академія фінансового управління”

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШИРЕННЯ ФІНАНСОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА АПК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Розглянуто передумови, визначено головні перешкоди й обгрунтовано засоби здійснення вітчизняної державної регіональної політики вдосконалення інституційного забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості й агропромислового комплексу за джерелами фінансування. Запропоновано заходи, спрямовані на поліпшення інституційного забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств України на регіональному рівні.

Pre-conditions, the most ponderable obstacles and facilities of domestic institutional aspects of regional policy of agriculture and industry enterprises financial possibilities expansion are grounded; measures, directed on the enterprises financial possibilities improvement in Ukraine at regional level are offered.

Ключові слова: промисловість, сільське господарство, реальний сектор економіки, державна підтримка, місцеві бюджети, державний бюджет.

Промисловість і сільське господарство відіграють значну роль у економіці регіонів України, створюючи 40 % валового внутрішнього продукту, формуючи їхні факторні конкурентні переваги. Водночас для відновлення докризових рівнів фінансово-економічного стану й динаміки обсягів господарської діяльності необхідні фінансові ресурси, передусім для розвитку матеріально-технічної бази, інноваційної діяльності, поповнення оборотного капіталу, поліпшення структури балансу підприємств та підвищення їхньої платоспроможності й фінансової стійкості (а отже, інвестиційної привабливості), збільшення капіталізації та здійснення інвестицій.

Концептуальні засади вдосконалення механізмів розвитку й фінансового забезпечення діяльності підприємств висвітлено у працях О. Барановського, Н. Дацій, М. Єрмошенка, В. Кучеренка, М. Мельник, Ю. Пасічника, А. Сухорукова та ін.

© Васильців Т.Г., Лупак Р.Л., Юрків Н.Я., 2012

Так, О. Барановський, досліджуючи багаторівневу систему фінансів, відображає її через сукупність критеріїв і показників її стану, які характеризують: збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів; рівень захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верстви населення, підприємства, регіону, галузі, сектору економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання існуючих зобов'язань; стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити фінансову стійкість, ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання¹. Очевидно, що таке трактування фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку держави може бути основою вивчення сутності поняття “фінансове забезпечення діяльності підприємств”, що є складовою фінансової політики соціально-економічного розвитку держави, а на мезорівні ієрархії управління економікою — частиною поняття “фінансове забезпечення розвитку регіону”.

У працях Н. Дацій і М. Мельник² обґрунтовуються заходи державної, у т. ч. регіональної, політики, спрямованої на поліпшення фінансового, зокрема інвестиційного, забезпечення розвитку підприємств базових видів економічної діяльності. В окремих наукових дослідженнях А. Сухорукова та інших учених³ відображено взаємозв'язки фінансування розвитку підприємств реального сектору економіки й забезпечення фінансової безпеки держави, визначено перелік методів і засобів державної політики покращення фінансових можливостей на галузевому рівні.

Водночас ускладнення фінансових відносин під впливом світової фінансово-економічної кризи актуалізує необхідність розробки й застосування дієвих засобів поліпшення фінансового забезпечення підприємств сільського господарства, промисловості й інших базових видів економічної діяльності, зокрема з допомогою

¹ Барановський О.І. Фінансова безпека: Монографія / Ін-т екон. прогнозування. — К.: Фенікс, 1999. — С. 9.

² Дацій Н.В. Державна інвестиційна політика на національному та галузевому рівнях: теорія, методологія, практика: Монографія. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — С. 319–364; Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: Монографія. — Л.: ІРД НАН України, 2005. — С. 172–236.

³ Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України: Монографія. — К.: НІПМБ, 2005. — С. 11–14; Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: Монографія. — К.: ВЦ КНТЕУ, 2001. — 309 с.; Кизим М.О. та ін. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства. — Х.: ВД “Інжек”, 2003. — 144 с.; Аніщенко І.В., Пінчук Ю.Б. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні // Економіка та держава. — 2005. — № 10. — С. 29–33; Сумець О.М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека. — К.: Хай-Тек Пресс, 2008. — 400 с.

державної регіональної політики. Відповідно модернізація політики регіонального розвитку потребує обґрунтування теоретико-методичних засад і розробки організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення розвитку підприємств.

Мета статті — оцінити стан і запропонувати дієві засоби поліпшення інституційного забезпечення розширення фінансових можливостей вітчизняних підприємств на регіональному рівні, а також виявити міжрегіональні диференціації.

У сучасний післякризовий період соціально-економічного розвитку України істотно зменшилися можливості фінансування розвитку підприємств за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання, що обумовлено низкою причин, серед яких:

1. Обмеженість власних джерел фінансування. Так, у промисловості за результатами господарювання станом на 01.09.2011 фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо) за регіонами країни в середньому становив 933 млн грн, у сільському господарстві — 666,2 млн грн; у 16-ти регіонах із 27-ми фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо) в сільському господарстві нижчий за середнє значення, ще у двох регіонах — від'ємний (–19,5 млн грн у Сумській області, –11,8 млн у м. Севастополь); у промисловості фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо) від'ємний у 15-ти регіонах і лише у п'яти з них відповідний показник вищий за середнє значення по країні: у Дніпропетровській — 11 200,1 млн грн, Запорізькій — 3941 млн, Полтавській — 1854,8 млн і Харківській областях — 1898 млн грн, у м. Києві — 1633 млн грн⁴.

Свідченням обмеженості власного капіталу суб'єктів господарювання, що міг би спрямовуватися на розвиток, є низька рентабельність фінансово-господарської діяльності і значна частка збиткових підприємств. За результатами I півріччя 2011 р. рентабельність фінансово-господарської діяльності становила: у промисловості — 4,0 %, у сільському господарстві — 1,2 % (порівняно з 2009 р. цей показник знизився на 0,4 і 3,4 в. п. відповідно).

Обмеженими є можливості фінансування діяльності підприємств за рахунок амортизаційних відрахувань, оскільки, по-перше, для більшої частини основних засобів підприємств, що були придбані до 1 січня 2004 р., застосовуються менші норми амортизації; по-друге, інститут амортизації часто використовується суб'єктами господарювання лише для нарахування, а не реального фінансування витрат на оновлення основних засобів.

2. Низькі фінансова стійкість і ліквідність підприємств. Тому фінансування їхнього розвитку за рахунок власного капіталу призведе до подальшого погіршення фінансового стану, зниження інвестиційної привабливості і спроможності залучення фінансових ресурсів комерційних фінансово-кредитних інституцій. Так, на

⁴ Інтернет-ресурс Державної служби статистики України: [Електр. ресурс]. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

01.07.2011 середній умовний коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) у промисловості становив 0,3, у сільському господарстві — 0,4, тоді як оптимальне для банківського кредитування значення має перевищувати 0,5.

3. Значна кредиторська заборгованість підприємств, що обмежує можливості фінансування заходів розвитку. Станом на 01.07.2011 частка кредиторської заборгованості в загальній сумі активів підприємств промисловості становила 38,0 %, підприємств сільського господарства — 18,0 %.

Великою залишається й заборгованість з оплати праці, зокрема в сільському господарстві. Так:

— станом на 01.12.2011 заборгованість із виплати заробітної плати за регіонами країни становила в середньому 1,5 млн грн: у Закарпатській — 1,4 млн, Донецькій — 1,4 млн, Київській — 1,3 млн, Миколаївській — 1,1 млн і Житомирській областях — 1,02 млн грн (тобто понад 1 млн);

— сума несплаченої заробітної плати у п'яти регіонах, а саме: АР Крим — 6,6 млн грн, Луганська — 4,8 млн, Харківська — 3,4 млн, Черкаська — 3,2 млн і Херсонська області — 2,3 млн грн, становила понад 71 % загальної заборгованості в галузі;

— у 16-ти регіонах заборгованість із виплати заробітної плати економічно неактивними підприємствами галузі (банкрутами) перевищила 70 % загальної суми регіональної заборгованості, а в окремих регіонах становила 100 % (Черкаська, Вінницька, Дніпропетровська, Івано-Франківська й Тернопільська області);

— у 2011 р. темп зростання суми заборгованості з виплати заробітної плати перевищив 100 % у семи регіонах: Харківській — у 2,9 раза, Закарпатській — 56,2 %, Луганській — 10 %, Тернопільській — 7,1 %, Запорізькій — 2,9 %, Одеській областях — 2,1 % та в АРК — 1,2 %.

Недостатність фінансування розвитку підприємств промисловості й сільського господарства за рахунок власних коштів призводить до зменшення обсягів інвестицій у основний капітал, що обмежує можливості щодо модернізації техніко-технологічної бази підприємств, збільшення обсягів і підвищення ефективності господарювання та інноваційної активності — головних чинників зростання конкурентоспроможності підприємств та їхньої продукції.

4. Високий рівень регіональної концентрації ринків збуту продукції підприємств промисловості й сільського господарства, що значно звужує можливості подальшого збільшення обсягів їхньої господарської діяльності, а отже — розширення фінансових можливостей.

Потрібно зауважити, що в Україні недосконалою залишається і практика фінансування підприємств промисловості й сільського господарства регіонів комерційними фінансово-кредитними інституціями (банками, інвестиційними, лізинговими і трастовими компаніями, фондами), зокрема:

1) спостерігається погіршення доступу підприємств до зовнішніх джерел фінансування. Головним джерелом фінансування інвестицій у основний капітал

підприємств промисловості й сільського господарства залишаються власні кошти, за рахунок яких освоюється понад 60 % капіталовкладень. Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах інвестицій становить лише близько 15 %;

2) недостатнім у контексті належного фінансування розвитку підприємств цих галузей залишається механізм комерційного банківського кредитування, що проявляється у вигляді: малих обсягів наданих кредитів і наявності прострочених банківських кредитів, високих процентних ставок за кредитами, уповільненні темпів зростання обсягів кредитування підприємств, недостатньо раціональній строковій і валютній структурі кредитів. Так:

— на 01.12.2011 сума наданих кредитів за регіонами країни становила в середньому 22 948,2 млн грн, у т. ч.: у добувній промисловості — 525 млн, у переробній — 4880 млн, у виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води — 748,2 млн, разом у промисловості — 16 838,4 млн; у сільському господарстві — 1346,9 млн грн;

— загалом у промисловості сума наданих кредитів у трьох регіонах перевищила середній показник по країні: у Київській області й м. Київ — 24 5791 млн грн, Донецькій — 33 409 млн і Дніпропетровській областях — 31 309 млн грн; у сільському господарстві сума наданих кредитів лише у п'яти регіонах перевищила 1 млн грн: у Київській області й м. Київ — 17 021 млн грн, Дніпропетровській — 4589 млн, Хмельницькій — 1561 млн, Миколаївській — 1390 млн і Харківській областях — 1172 млн грн, що в сумі перевищує 76 % загального обсягу наданих кредитів по Україні за відповідною економічною діяльністю;

— 17 регіонів належать до групи областей із процентними ставками за кредитами вищими, ніж середній рівень у країні (15,2 %), у т. ч.: 12 регіонів — у добувній промисловості (середня ставка за кредитами — 18,3 %), 12 регіонів — у переробній промисловості (15,8 %), 10 регіонів у виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води (16,8 %), 12 регіонів — разом у промисловості (17,0 %); 17 регіонів — у сільському господарстві (середня ставка за кредитами — 17,2 %);

— на 01.12.2011 сума прострочених кредитів по регіонах країни в середньому становила 2255,2 млн грн, у т. ч.: у добувній промисловості — 31,7 млн, у переробній — 599,4 млн, у виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води — 11,7 млн, разом у промисловості — 638,1 млн грн; у сільському господарстві — 105,0 млн грн;

— загалом у промисловості сума прострочених кредитів у шести регіонах перевищила 500 млн грн, у т. ч. у чотирьох регіонах — середній показник по країні: у Київській області та м. Київ — 7769,8 млн грн, Дніпропетровській — 1495,6 млн, Чернівецькій — 895,6 млн і Донецькій областях — 851,7 млн грн; у трьох регіонах сума прострочених кредитів перевищує середній показник у сільському господарстві, або разом 69 % від загальної суми прострочених кредитів:

Київська область і м. Київ — 1352,4 млн грн, Дніпропетровська — 296,1 млн грн і Одеська області — 160,9 млн грн⁵;

3) діяльність інвестиційних компаній не зорієнтована на пріоритетність фінансування розвитку підприємств промисловості й сільського господарства регіону. Так, малими порівняно з іншими видами економічної діяльності (у т. ч. не з реального сектору економіки) є обсяги інвестицій у основний капітал. Зокрема, по регіонах країни в сільському господарстві їхня частка становить у середньому лише 10,5 %, тоді як у сфері транспорту і зв'язку — 14 %. Станом на 01.09.2011 лише у 12-ти регіонах інвестиції в основний капітал промисловості є вищими за середньодержавне значення; у сільському господарстві у восьми областях частка інвестицій у основний капітал регіону перевищує середнє значення по країні; лише у трьох областях відповідний показник перевищує 25 %, а саме у Херсонській — 32,6 %, Кіровоградській — 31,4 % і Черкаській областях — 27,5 %;

4) практично не застосовуються альтернативні механізми фінансування розвитку підприємств промисловості й сільського господарства. Зокрема, в регіонах не набули поширення практика функціонування лізингових і фондкових компаній, діяльність фінансових інститутів спільного інвестування.

У III кварталі 2011 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року кількість укладених договорів фінансового лізингу збільшилася на 18 % і становила 1530, у вартісному вимірі обсяг укладених договорів збільшився майже в 1,3 раза (4,4 млрд грн). Разом із тим вартість діючих договорів фінансового лізингу збільшилася на 2,6 млрд грн, а зростання лізингового ринку становить 20 %; діючі угоди мало представлені у промисловості (менше 4 %) і сільському господарстві (15,9 %) (для порівняння: в галузі транспорту — 59,5 %); частка позикових коштів за лізинговими операціями у підприємств промисловості й сільського господарства зросла більше ніж на 44 %⁶;

5) нерівномірною є ефективність діяльності мережі фондів фінансово-кредитної підтримки підприємств промисловості й сільського господарства у регіонах країни. Наприклад, у Львівській області в складі місцевих бюджетів зареєстровано 15 фондів підтримки підприємництва, проте фактично вони ще не здійснювали жодної діяльності, а створений у 2006 р. Регіональний фонд підтримки підприємництва у Львівській області, розпочавши діяльність, не отримав коштів ні з регіонального, ні з місцевих бюджетів (навіть задекларованих як внесок до статутного капіталу організації). У регіоні функціонують чотири бізнес-інкубатори, 12 лізингових центрів, 39 кредитних спілок та установ взаємного кредитування, але інформація про діяльність більшості з них відсутня.

⁵ Бюлетень Національного банку України: [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57898.

⁶ Підсумки діяльності лізингодавців за III квартал 2011 р. / Інтернет-ресурс Українського об'єднання лізингодавців: [Електр. ресурс]. — http://www.leasing.org.ua/files/documents/3q_2011_ukr.pdf.

Серед проявів недосконалості функціонування мережі фінансово-кредитної підтримки розвитку підприємств промисловості й сільського господарства на регіональному рівні слід відзначити: низькі прозорість діяльності (надання фінансово-кредитного сприяння) фондів підтримки підприємництва та обізнаність підприємців щодо виконання програм часткового відшкодування кредитів та/чи процентних ставок за кредитами, унаслідок чого більшість підприємств, діяльність яких є пріоритетною для соціально-економічного розвитку регіону, не в змозі скористатися наданими можливостями фінансово-кредитної підтримки; поширення практики виділення бюджетних коштів, передбачених на фінансово-кредитне сприяння підприємств, не через законодавчо визначені інституції (фонди підтримки підприємництва), а за принципом “ручного управління”, тобто без належного забезпечення відкритості інформації та з умовним конкурсом.

Слід зауважити, що невідповідними є також стан і рівень інституційно-правового забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості й регіонів сільського господарства умовам і викликам післякризового періоду, що виражається в:

— несистемності державної регіональної політики стратегічного планування й реалізації заходів у аналізованій сфері. Так, у регіонах не вибудовано системну сукупність програм бюджетного фінансування полегшення доступу вітчизняних підприємств реального сектору економіки до фінансово-кредитних ресурсів. Як наслідок, у західних регіонах країни реалізуються лише програми підтримки підприємств сільськогосподарської галузі через механізм здешевлення кредитів. Для промисловості подібні програми відсутні. Причому за період 2009—2010 рр. накопичилися істотні обсяги заборгованості за програмами фінансового сприяння АПК, які почали погашатися лише у 2011 р. Позитивним є те, що фінансування здійснюється за рахунок не лише місцевого, а й державного бюджетів. Але подальший логічний розвиток системи бюджетного сприяння поліпшенню фінансових можливостей суб'єктів господарювання може стосуватися розробки й реалізації регіональних програм підтримки реального сектору економіки. На нашу думку, ці аспекти варто врахувати у Державній програмі розвитку промисловості та Концепції комплексної державної програми реформ та розвитку сільського господарства України;

— недостатньому фінансуванні з місцевих бюджетів розвитку підприємств промисловості й сільського господарства на регіональному та місцевому рівнях передусім через обмеженість фондів розвитку й неузгодженість політики в аналізованій сфері з центральними органами влади, відсутність державних фондів фінансово-кредитного сприяння реалізації інвестиційних проектів підприємств реального сектору економіки з паритетним фінансуванням їхньої діяльності з центрального та місцевих бюджетів, а також асоціативними підприємницькими організаціями;

— недосконалості державної політики створення сприятливого середовища для інвестицій у реальному секторі економіки. Зокрема, головними недоліками в цій сфері залишаються: недосконалість погоджувальних і дозвільних процедур, регуляторної політики; слабкість правового захисту прав власності; відсутність інституцій, спроможних акумулювати інвестиції, координувати співпрацю підприємств промисловості й сільського господарства та інвесторів, сприяти розвитку кластерних форм співпраці (зокрема інвестиційних та індустріальних парків);

— обмеженні можливості залучення фінансових ресурсів виробниками сільськогосподарської продукції (зокрема, ідеться про довго- й середньострокові кредити) внаслідок мораторію на купівлю/продаж земель сільськогосподарського призначення.

Виявлені диференціації у фінансовому забезпеченні розвитку підприємств промисловості й сільського господарства в регіонах України подано на рисунку.

Джерело: розрахунки авторів.

Рисунок. Кількість регіонів України зі значеннями показників стану фінансового забезпечення діяльності підприємств промисловості й сільського господарства нижче середнього по країні у 2011 р.

Зважаючи на потребу в поліпшенні фінансового забезпечення діяльності підприємств промисловості й сільського господарства, існує об'єктивна необхідність удосконалення інституціонального середовища в аналізованій сфері у більшості регіонів країни. Орієнтирами державної регіональної політики в цьому напрямі мають стати:

1. Поліпшення можливостей фінансування розвитку підприємств за рахунок власних коштів, у т. ч.:

1) посилення мотивації до створення на підприємствах *інвестиційних фондів розвитку виробництва* (за рахунок надання переваги суб'єктам господарювання, які створили й розвивають ці фонди, при реалізації державно-приватних інвестиційних проєктів, реалізації державних замовлень та наданні місцевої фінансово-кредитної підтримки через фонди підтримки підприємництва) для акумуляції власних фінансових ресурсів (амортизаційних відрахувань, прибутку, коштів від продажу основних засобів, оренди майна, з інших джерел) для забезпечення процесу оновлення основних виробничих засобів, інших інвестиційних потреб. Створення таких фондів надасть можливість підвищити ефективність використання власного капіталу й поліпшити фінансовий стан підприємств реального сектору економіки регіону.

Моніторинг наявності власних фінансових ресурсів підприємств дасть змогу отримати відповідну інформацію щодо гарантій погашення довгострокових банківських кредитів, а отже — створити основу для розширення практики співпраці з банківськими установами, підтримати налагодження ефективного кредитування.

Створення інвестиційних фондів розвитку виробництва сприятиме формуванню й запровадженню механізмів державної підтримки (у вигляді погашення частини процентних ставок за кредитами чи пролонгації термінів їх повернення);

2) зменшення трансакційних витрат і зростання конкурентоспроможності суб'єктів реального сектору економіки за рахунок створення й розвитку кластерів та інших інтеграційних форм господарювання. Для цього регіональним і місцевим органам влади необхідно забезпечити надання інституційної підтримки кластерним ініціативам, розробивши й реалізувавши програми та регіональні стратегії розвитку кластерних мереж у базових видах економічної діяльності; сприяти створенню інформаційної бази даних; налагодити взаємодію підприємницьких і дослідницьких організацій, ВНЗ (у т. ч. у сфері реалізації проєктів, що базуються на використанні НДДКР і виробництві кінцевої (та імпортозамінної) продукції з високою часткою доданої вартості);

3) сприяння збільшенню обсягів виробництва й підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємств промисловості й сільського господарства регіону, для чого регіональним і місцевим органам державного управління необхідно:

а) сприяти просуванню й популяризації продукції підприємств промисловості й сільського господарства на ринках інших регіонів та зовнішніх ринках, використовуючи можливості:

- розвитку міжрегіонального співробітництва (у т. ч. виробничої кооперації);
- формування на регіональному рівні баз даних про підприємства, що володіють потенціалом співпраці з партнерами з інших регіонів;
- здійснення регулярного моніторингу якості продукції підприємств;
- формування “рейтингів успішності” підприємств і визначення групи підприємств — “ядра конкурентоспроможності реального сектору економіки регіону”;

— популяризації торговельних марок і загального позитивного іміджу продукції підприємств у інших регіонах України та за кордоном;

— утворення при регіональних органах державного управління (або на базі асоціативних підприємницьких структур із забезпеченням відповідного фінансування їхньої роботи) комітетів конкурентоспроможності регіону, завданнями яких мають бути: сприяння у формуванні мережі коопераційних і конкурентних зв'язків між підприємствами при виході на зовнішні ринки; виконання ролі посередника щодо розвитку співробітництва промислових і сільськогосподарських підприємств регіону із закордонними підприємствами (у т. ч. корпоративними структурами) на основі субпідрядних, контрактних, орендних відносин; надання експортерам-початківцям консультацій спеціалістів тощо;

б) розробити і прийняти стратегії розвитку співробітництва з іншими регіонами країни, створити робочі групи з представників влади, науковців та підприємництва для підготовки й реалізації спільних міжрегіональних проєктів, зокрема у промисловості й сільському господарстві.

Додамо, що поліпшення кредитних можливостей підприємств сільського господарства відбудеться після прийняття Закону України “Про ринок земель” та запровадження державного регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення, що допоможе забезпечити оптимізацію їх використання й раціональний перерозподіл, установити об'єктивну ринкову вартість земельних ділянок та, що найважливіше, використовувати земельні ділянки як забезпечення при іпотечному кредитуванні. Це дасть змогу не лише поліпшити можливості доступу підприємств АПК до кредитних ресурсів, а й стане передумовою їхнього розвитку і створення великотоварних сільськогосподарських виробництв ринкового типу, що в умовах членства України в СОТ допоможе посилити факторні конкурентні переваги вітчизняного сільського господарства на світових ринках.

2. Удосконалення можливостей фінансування розвитку підприємств за рахунок фінансових ресурсів інституцій фінансово-кредитного сектору. На нашу думку, це потребує:

1) поліпшення організаційно-координаційної діяльності регіональних органів влади, спрямованої на збільшення обсягів та підвищення ефективності банківського кредитування розвитку підприємств промисловості й сільського господарства за рахунок створення й розвитку регіональних гарантійних фондів за кредитами (з паритетним фінансуванням фондів із місцевих бюджетів, суб'єктами фінансово-кредитного сектору та промисловими й сільськогосподарськими бізнес-асоціаціями), що надаються банківськими установами підприємствам-позичальникам для диверсифікації ризиків між потенційними учасниками гарантійних схем, залучення при кредитуванні великих інвестиційних проєктів фірм-спонсорів (фірм-гарантів) із мотивацією одержання доходу від реалізації проєкту або розширення сфери бізнесу, створення необхідної структури виробничої системи з формуванням каналів постачання чи реалізації;

2) посилення інвестиційної привабливості територій регіону через розробку регіональних стратегій залучення інвестицій у межах програм соціально-економічного розвитку. Важливе місце в цьому має бути відведено активізації діяльності регіональної та місцевої влади в напрямі *розробки “інвестиційних карт” регіону*, вдосконалення інституційного середовища акумулювання інвестицій та координації процесів розвитку підприємств промисловості, включно зі створенням інвестиційних та індустріальних парків;

3) активізації участі страхових установ у забезпеченні доступу вітчизняних підприємств промисловості й сільського господарства до фінансово-кредитних ресурсів. Одним із механізмів у цьому напрямі в розвинених країнах світу є *створення страхових гарантійних фондів* у формі неприбуткових державних чи комунальних організацій. Одночасно ці інституції виконують роль додаткового елементу системи фінансово-кредитного сприяння розвитку підприємництва. Фінансові ресурси цих фондів формуються за рахунок обов’язкових відрахувань від сум, які надходять до страхових компаній від того чи іншого виду страхування. Управління фондами здійснює страхова рада гарантійного фонду (сформована представниками державних органів управління й органів місцевого самоврядування). Витрати на адміністрування діяльності гарантійних фондів покриваються за рахунок їхньої інвестиційної діяльності.

Вагомою може стати роль страхових гарантійних фондів у поліпшенні можливостей фінансування діяльності підприємств промисловості й сільського господарства шляхом покриття таких ризиків, як втрата прибутку, збитки від виробничих перерв, неплатежі контрагентів, неповернення кредиту чи позики, а також ризики, пов’язані із зовнішньоекономічною діяльністю підприємств тощо.

Механізми страхового гарантування доцільно використовувати й для поліпшення експортних можливостей підприємств промисловості й сільського господарства регіону. В цьому напрямі роль страхового сектору має полягати в забезпеченні страхування експортних кредитів, відповідальності товаровиробників за якість продукції, страхування вантажів та юридичних витрат (у разі розгляду претензій).

3. Удосконалення фінансування розвитку підприємств за рахунок бюджетних коштів, що потребує:

1) здійснення державної політики спрощення доступу вітчизняних підприємств промисловості й сільського господарства до фінансово-кредитних ресурсів за принципами плановості й системності, чого можна досягнути прийняттям регіональних програм фінансової підтримки реального сектору економіки (передусім промисловості, сільського господарства, транспорту, зв’язку, будівництва) та розвитку регіонального фінансового сектору. Важливо, щоб у програмах були передбачені фінансові ресурси на реалізацію заходів цільового кредитування підприємств реального сектору економіки, механізми їх виділення й залучення, а також заходи, спрямовані на розвиток інституційної інфраструктури фінансово-кредитної сфери;

2) розбудови інституційної інфраструктури фінансування розвитку підприємств промисловості й сільського господарства за рахунок створення регіональних фондів фінансово-кредитного сприяння реалізації інвестиційних проектів підприємств реального сектору економіки з паритетним фінансуванням їхньої діяльності з центрального та місцевих бюджетів, а також асоціативними підприємницькими організаціями. Це потребує визначення пріоритетів, механізмів і засобів фінансово-кредитного сприяння вітчизняним суб'єктам господарської діяльності реального сектору економіки регіону, в т. ч. за секторами економіки й видами економічної діяльності, що дасть змогу розширити фінансові можливості регіональних та місцевих органів влади, а також уніфікувати підходи й обсяги державного фінансово-кредитного сприяння в різних регіонах держави.

Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств має бути відображено в проекті Закону України “Про державну допомогу підприємствам реального сектору економіки”.

Таким чином, виявлені міжрегіональні диференціації та здійснена оцінка стану інституційного забезпечення фінансових можливостей підприємств в Україні дали змогу запропонувати засоби поліпшення інституційного забезпечення на регіональному рівні.

Подальші наукові дослідження з аналізованої проблеми доцільно спрямувати на вдосконалення безпосередньо законодавчо-правового забезпечення поліпшення можливостей фінансування розвитку підприємств України на регіональному рівні.